

Johdatukseksi teemaan merkitysperustaisen yhteiskunnan kritiikistä

Kauko Pietilän tässä numerossa julkaistavan artikkelin mieli löytyy jo massiivisen väitöskirjan *Formation of the Newspaper: A Theory* (1980) perusajatuksista ja *Sanomalehden yhteiskunnan* (1994) *Helsingin Sanomia* tutkailevasta analyysistä. Artikkelin nostaa esiin kysymyksen sosiaalisten suhteiden ja kulttuuristen merkitysten asemasta mediatutkimuksessa yleensä sekä eritoten näiden teoreettisesta välityksestä viestintätutkimuksen metodologisessa perustassa. Lyhyesti sanottuna Pietilä etsii joukkoviestinnän tutkimuksen sosiologista metodia.

Aiheesta on valmistumassa laaja tutkielma, joka kehittää ja soveltaa "modernin globaalin yhteiskunnallistumisen mediumteoriaksi" kutsuttua ideaa. Niin ikään tekeillä on yhdessä Klaus Sondermannin kanssa tutkimus Georg Simmelistä ja tämän teoreettisesta merkityksestä. Kotisivu kertoo lisäksi tekijän kahdesta toisiinsa liittyvästä tutkimusintressistä: Yhtäällä on makrososiologinen teoria ja yritys kehittää teoriaa sellaisesta yhteiskunnallistumisesta, jossa globaalin yhteiskunnan muodostuminen nähdään olennaisesti interaktiiviseksi. Tämä yhteiskunta on olemassa "interaktiivisen yhteiskunnallistumisen moderneissa mediuemissa", sellaisissa kuin esimerkiksi joukkoviestimet. Toisaalta Pietilän intressissä on sosiologian/yhteiskuntatieteen käytännöllinen merkitys. Huomio kiinnittyy modernia globaalia yhteiskuntaa konstituoiiviin välittäjäinstituutioihin, joita käyttävät tai toimittavat tunnistettavissa olevat professionaalien joukot.

Käsillä olevan artikkelin anti nykykeskustelulle on sen vasta-argumentteja suorastaan kärttävässä väitteessä, että yhteiskuntaa tutkivien tieteiden hallitsemaksi malliksi olisi noussut kulttuurintutkimus. Siinä yhteiskunta rakentuu olennaisesti merkityksiin, ja sen ajatellaan ilmenevän kielellisesti. Yhteiskunnasta päästäisiin siis perille tutkimalla kielen sosiaalisia suhteita ilmaisevaa ja tuottavaa toimintaa. Tätä yhteiskuntaa vastaa myös tietty käsitys joukkoviestinnän suhteesta toimijuuteen, subjektiuteen.

Tiedotustutkimuksessa 3/1985 tekijä tunnistaa joukkoviestintätekstien tuottavan subjektinsa, mutta tarkoittaen yhteiskunnallista eikä yksilösubjektia. Ero onkin teoreettisesti tärkeä, sillä yksilön yhteiskunnallisuus ja ne suhteet, joissa hän sosiaalisena olentona on mukana, eivät ole ainakaan pääomasuhteen vallitessa välittömästi havaittavissa. Tutkimuksessa ihmisen välisen kanssakäymisen yhteiskunnallisuus voidaan tehdä näkyväksi vähintäänkin abstraktilla tasolla tarkastelemalla esimerkiksi sitä tapaa, jolla joukkoviestintä tuottaa tietyn "yhteiskunnan", ihmisten välisen kanssakäymisen muodon, ja tutkimalla niitä yhteiskunnallisen käytännön muotoja, joiden puitteissa ihmiset suuntautuvat joukkoviestintään.

Ajatus löytyy toisenlaiseen kontekstiin upotettuna *Tiedotustutkimuksessa* 4/1987 julkaistussa katsauksesta "Eri teorioiden erilaiset yhteiskunnat". Katsauksessa arvioinnin kohteena on kahden tiedotustutkimuksellisen lähestymistavan rajalinja maustettuna näiden lähestymistapojen armottomalla kritiikillä. Tarkastelun kohteena on tällöin siirtyä Yrjö Ahmavaaran *Informaatio*-teoksen (1969) ympärille rakentuvasta teoretisoinnista ja ns. Yleisradiotutkimuksen käytännöistä kahdeksankymmentäluvun alkupuolella suomalaiseen tiedotustutkimukseen rantauneeseen ja sittemmin vakiintuneeseen merkitysorientoituneeseen kulttuurintutkimukseen: "Siinä missä ensimmäisen periodin valtavirtaus tavoitteli yhteiskunnallisten prosessien tietoista ja järjestäytyneitä hallintaa tai ohjausta informatiivisin välinein – ja oli tietyssä mielessä siis **sosialistinen** projekti – tavoittelee uudempi suuntaus yhteiskunnallisten prosessien ohjauksen vastakohtana sitä, että yksilöt voisivat ohjata järjestäytyneitä omia **yksilöllisiä** elämänprosessejaan omien tavoitteidensa ja pyrkimystensä mukaisesti." (Pietilä 1987, 41, lihavointi alkuperäisessä).

Kauko Pietilä ehdottaa näistä eroavaa projektia ja väittää, että tavoittaakseen yhteiskunnan tutkimus tarvitsee kielellisten ilmaisujen merkitysten tutkimisen asemesta ihmisten välisen vuorovaikutuksen eli interaktion tutkimusta. Vuonna 1987 julkaistussa artikkelissaan hän osoittaa kritiikkinsä kohteena olevien teorioiden yhteiskuntakäsityksen perusongelman suurin piirtein seuraavasti: Yksilöllisten elämänkohtaloiden ei-järjellisyden hinnalla yhteiskunnallista hyvää tavoittelevan Totuuden Ministeriön tilalle on sovitettu Yksilöllisissä tulkinnoissa syntyvä Merkitys, sitä edustava yksityinen järjestäytyneisyys ja vastaava yhteiskunnallinen järjettömyys. Pietilä palaa uudessa artikkelissa teemaan mukanaan aimo anos enemmän Simmeliä kuin kuutisentoista vuotta sitten.